

UTJECAJ ARTIKULACIJE PRIRODNOG PRAVA U FILOZOFIJI SOFISTA NA KONCEPT PRAVNO UREĐENOG DRUŠTVA U PLATONOVIM 'ZAKONIMA'

1. UVOD

Dijelovi ovog poglavlja su:

- 1.1. Problem istraživanja
  - 1.1.1. Obrazloženje teme
  - 1.1.2. Svrha i cilj rada
  - 1.1.3. Predmet istraživanja u radu
- 1.2. Glavne i pomoćne radne hipoteze
  - 1.2.1. Glavne radne hipoteze i argumenti
  - 1.2.2. Pomoćne hipoteze
- 1.3. Metode primijenjene u istraživanju
- 1.4. Struktura rada

Često se kaže da filozofija počinje čuđenjem, drugim riječima mišljenje počinje pitanjima. Pitanja o kozmosu, prirodi, životu, logično spadaju u prirodne znanosti u kojima je čuđenje dobrim dijelom nestalo, razmjerno doprinosu kojim je svjetska znanstvena zajednica pridonijela davanju odgovora o prirodi. Međutim, na neka pitanja nisu dani odgovori, tako da čuđenje i dalje ostaje. U traženju odgovora ljudi shvaćaju sebe i svoju unutrašnjost, međusobno uspoređuju shvaćanja te uviđaju postojeće razlike. Istovremeno, bez obzira na postojeće razlike, uviđaju da su postali od jednoga istog, i taj odnos suprotnosti kao razlog čuđenja nikako ne nestaje. Pitanje za čuđenje glasi: zašto su ljudi jednaki kada to nisu, i obratno – zašto ljudi nisu jednaki ako to u stvari jesu.

Značaj ovog odnosa za čovjeka nisu previdjeli ni davnašnji mislioci, kojima je ideja nadrašanās čisto fizičkog elementa u sebi (prirodne sile i moći) poslužila kao temelj tumačenja već dobro uznapredovanih međuljudskih odnosa, ali i kao razlog njihovom daljem razvoju.

Za Grke priroda, izgleda, ne postoji prije nego što nastanu ljudi (društvo), nego je njen (i njihov) početak nedefiniran, i kao takav smješten u sferu nedokučivog, neobjašnjivog, odnosno u sferu bogova. Ovi (bogovi), opet, vladaju tako da ništa ne

uništavaju, rijetko ponešto stvaraju, ali pojedinačni život mogu magijski prevoditi iz jednog u drugi oblik. Taj preobražaj u grčkoj mitologiji ima prvenstveno ulogu kazne.

Postavši svjestan ograničenosti ljudskih dosega i resursa u pogledu izgradnje države Platon odlazi u svijet ideja, jer je jedino tu pronašao ono mjesto gdje su mogući idealna država i društvo. Kada se Platon bavi politikom, društvom i pravom, on u stvari filozofira.

Znanošću i filozofijom u antici su se bavili svi koji su to željeli i za to imali smisao i osjećaj – ograde nacionalnosti, staleža i roda su preskočene.¹ Članice pitagorejske škole su bile Aksioteja iz Filije i Lastaneja iz Arkadije, filozofijom se u Grčkoj bave i Anarhazis iz plemena Skita, Zenon iz Fenikije, Klitomah iz Kartage itd. I mnogi robovi su mogli biti filozofi (Epikur i Demokrit filozofirali su sa svojim robovima).²

Kod Platona, kao i kod sofista, ali i Sokrata, filozofija i život, odnosno praksa i teorija su još uvijek jedno uz drugo, neraskidivo spojeni, i to se u njegovim *Zakonima* posebno ogleda. Dolaskom Aristotela teorija se odvaja od prakse. Uloga znanosti prije Aristotela je da životu podari mudrost, pa da život praktično postane bolji. Otuda filozofija ulazi u sve pore života. Kasnije se ona počinje baviti sama sobom i svojim pojmovima. Platon predstavlja vrhunac praktične primjene filozofije koja nudi mogućnost pronalaska sretnog života. Jedan od načina da se to dostigne je življenje u polisima, što unaprijed podrazumijeva utvrđivanje određenih pravila što se nazivaju zakonima.

Prema Platonu, želja je bogova da ljudi žive na takav način pa su uredili i pravila zajedničkog življenja, međutim, on u *Zakonima* nudi opciju da ljudi prilagode aktualnom trenutku ono što on smatra božanskim. Ovo se samo na prvi pogled čini kontradiktornim, iako je logično ako se zna da Platon kroz cijelu filozofiju pokušava pronaći odgovor na pitanje šta je to dobro. Samim tim postavlja jedno drugo pitanje, koje nije čisto filozofsko, već potpuno praktično – može li život uopće biti bolji! U ovom srazu se znanost odvaja od religije, kako u pristupu, tako i u ponuđenim odgovorima. U početku antička filozofija ni ne postavlja pitanje postojanja bogova jer se nigdje nije čvrsto postavila sumnja u njihovo postojanje, a svi pravni instituti imaju, u krajnjem, religijski karakter.³

Politika onog doba nije imala svoj predmet, nego samo svoj subjekt, iz čega proizlazi da se nije bavila predmetom nego znanjem o predmetu (subjekt je izučavao samoga sebe), čime su razina i kvaliteta vlastitog znanja postale mjerilo kvaliteta pojedinih

---

¹ Burekhardt, J., POVIJEST GRČKE KULTURE, knjiga II, Prosvjeta, Zagreb, 2001., str. 289.

² Ibidem, str. 294.

³ Vindelband, W., HISTORIJA FILOZOFIJE, Book & Marso, Beograd, 2007., str. 9.

teorija. U praktičnom smislu ovo je rezultiralo srazom Platona (i 'pravih' filozofa) i sofista: za Platona je politika toliko bitna za stvarni život da je on naziva 'tehne' (τέχνη).⁴ Međutim, šta je bilo prije toga? Prije toga je nastao život u polisima, koji nužno zahtijeva, kao i svaki drugi oblik društvenog življenja, prihvatanje i podvrgavanje određenim etičkim načelima. Gdje su se, i kada, izgubila ta načela pa je život u polisima i za sofiste i za Platona takav da može (i treba) biti bolji, nema izravnog odgovora.

Ljudsko htijenje, volja, može odagnati i učiniti svašta, osim odagnati smrt i produžiti život. Dakle, ima nešto iznad ljudskog htijenja, potencijalna sila u stanju mirovanja, koju ljudsko djelovanje uznemiri, što se odražava i na pojedinca. Tako za Grke postoji društvo kao sila prirode po kojoj se prilagođavaju i vladaju pojedini ljudi.

Pravna znanost prema ovome dijeli sličan pristup kao i filozofija, s tim što se iz pristupa iščitava početna postavka o nastanku čovjeka kao prirodnog bića ili kao božanskog dara. Za pravnu znanost od velikog je značaja onaj trenutak u povijesti u kojem ljudsko biće, izdižući se iznad nagonskog u sebi, svoju naraslu osobnu i društvenu svijest, u stvari intelekt, stavlja na test čiji rezultat može ocijeniti samo tok povijesti. U tom smislu treba govoriti o razlici između ljudskog bića kao fizičke jedinice koju definira pojam sile, prirode i nagona, te ljudskog bića kao pripadnika društvene grupe, definiranog uređenošću društvenih odnosa.

Među prve takve pokušaje svrstavamo filozofe antičke Grčke, posebno one koji su iznoseći značaj različitosti (može se reći i podvojenosti) prirodnog i društvenog u ljudskoj jedinici na poseban način utrljali put razvoju teorije pravne znanosti. Tu se prvenstveno podrazumijeva skupina filozofa koji su jednim imenom nazvani sofisti. Znatan dio njihovog umnog napora bio je usmjeren tumačenju antiteze fizis – nomos, koja čovjeka čini jedinstvenim bićem na planeti. Osim njih, za ovu oblast značajan je rad Sokrata koji je u teorijskim smislu ukazao na greške sofista, a pogotovo doprinos Platona, Sokratovog učenika kojem imamo zahvaliti na sačuvanim dijalozima kao dokumentima za dalju analizu. Od Aristotela na dalje, ovo promišljanje je dobilo filozofski teorijski oblik, te se udaljilo od prakse.

Činjenica je da Sokrat ništa od svoje filozofije nije zapisao, dok je Platon zabilježio mnogo toga: postavlja se pitanje zašto Platon piše i bilježi iako mu je Sokrat, koji ništa ne piše, uzor. Njima dvojici je različit odnos prema vremenu i njegovom protoku. Za Sokrata nije bilo važno kakav je pojedinačni doprinos društvu i državi, smatrao je prirodnim da

---

⁴ a Aristotel je kasnije naziva znanje – episteme (ἐπιστήμη)

čovjek govori i tako pridonosi, a memorija i pamćenje služe u prilog općem dobru. Zna se ko je dobar za društvo, a ko nije, kao što se i kroz mitove znalo. Platon smatra da u dugom protoku vremena dolazi do zaborava i gubitka memoriranog, te da stvari treba zabilježiti kako bi bile vječne, kao što je i istina takva. Time je Platon ljudsku prirodu sveo na nešto što nije savršeno, odnosno na nešto što je prolazno. Zakon je vrlo važan element koji u takvoj situaciji važi univerzalno, bez obzira na protok vremena. Prema njemu zakon je rezultat djelovanja bogova, a ne ljudi.

Ako različiti ljudi (različita plemena) mogu govoriti isti jezik (grčki) i imati iste bogove, onda je logično da potječu od istog izvora. Platon u *Zakonima* neizravno analizira i razloge koji su doveli do odvajanja među plemenima. Dalje, ako su plemena proizišla iz istog izvora, tome izvoru se mogu i vratiti tako da on predstavlja početnu porodicu, ali na višoj, općedržavnoj razini.

Treba postaviti pitanje razloga i cilja Platonove države iz *Zakona*. Ako se uzme u obzir isključivo teorijski pristup problemu, njegova ostvarivost u praksi nije postavljena kao prvenstveni zadatak. U ovom smislu se ne može reći da Platon na bilo koji način nastavlja proces koji su započeli sofisti, jer njih zanima aktualnost zakona, te stvarni rezultat njihove primjene. S druge strane, zna li se da je u *Državi* i drugim dijalozima nudio apstraktnija rješenja, još manje primjenjiva u praksi i stvarnom životu, ostaje kao zaključak da je Platon stvarno ponudio model za koji je mislio da će unaprijediti društvene odnose i razriješiti evidentnu krizu polisa.⁵ Dakle, vjerojatnija je Platonova namjera da pridonese ispravljanju postojećeg stanja (u Ateni) nego što mu je bila namjera pomoći drugom polisu da ostvari idealno uređenje u svojoj budućoj koloniji. *Zakoni*, prema tome, ne trebaju biti prihvaćeni kao čista apstrakcija.

Zakone bi trebalo istovremeno promatrati iz četiri smjera: filozofskog, povijesnog, pravnog i sociološkog. Sociološki govori o društvenom odnosima koji odražavaju životne uvjete toga doba, o čemu govori smjer povijesti svojim izvorima, podacima, i rezultatima. Uz to, filozofski smjer predstavlja vanvremenski okvir za spomenute društvene odnose gledano kroz prizmu pojmova 'dobro', 'istina', 'pravedno', 'jednako', 'ideja', 'stvarno' i sličnih, te njima suprotnih. Konačno, pravna znanost na *Zakone* treba gledati kao na sklop prethodna tri kako se ne bi izgubila nit što povezuje razvoj prava kroz povijest, pogotovo u periodu razvoja prvih velikih civilizacija kao odraza uspona društvenih i međuljudskih odnosa.

---

⁵ Dušanić, S., ISTORIJA I POLITIKA U PLATONOVIM 'ZAKONIMA', Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, god. 1990., str. 234.

Demokracija protiv koje Platon nastupa narušava postavku prema kojoj vlast proizlazi iz nasljedstva vladajućih predaka, pa u demokraciji svako može zadobiti vlast ukoliko druge u to uspije uvjeriti, te ga u tome podrže. Stvarna vlast se krije iza demosa, iza mase, bezoblična je i nedefinirana, dok Platon traži odgovornu osobu, s imenom.

Zbog uskog sadržaja teme ovog rada ranija Platonova djela će u pojedinačnom smislu biti unekoliko zanemarena i spomenuta samo u općem smislu kao njegova filozofska misao, iako se na ovaj način prema njegovom djelu čini izvjesna vrsta nasilja.

1.1. Problem istraživanja

Za pravnu znanost od velikog je značaja imati što jasnije i preciznije određene i definirane temeljne kategorije kojima teorija i praksa u ovoj velikoj oblasti operiraju. U tom smislu treba istaknuti razliku između pristupa teorijskom i praktičnom u pravnoj znanosti, odnosno o razlici između ljudskog bića s jedne strane, bića kao fizičke jedinice koju definira pojam sile, prirode i nagona, te istovremeno bića kao pripadnika društvene grupe, definiranog uređenošću društvenih odnosa. S druge strane se nalazi također ljudsko biće, biće koje poima budućnost, koje raspolaže s moći apstrahiranja, umnog bića, pa stoga rješavajući postojeće probleme unutar društvenih odnosa uspostavljanjem pravnih normi nastoji spriječiti, ili barem umanjiti, nastajanje takvih problema u daljem životu zajednice.

Na prvi pogled bi se moglo govoriti o klasičnom dualizmu, o suprotstavljenim stavovima, međutim čovjek svojom društvenošću zadire i u egzistenciju sebe kao jedinice, jer mu društvenost služi kao okvir stvaranja vlastitog identiteta, bez kojeg bi svi ljudi bili međusobno vrlo slični, gotovo identični. S druge strane, jasno je da ljudska društvenost nije prosti zbroj karakteristika pojedinačnih bića koja pripadaju nekom društvu, nego ona druga kvaliteta koja nadrađa skup pojedinačnosti, kroz društvenost pojedincu daje novi sadržaj. Ostaje glavno pitanje na koji način će društvo nadzirati taj novi sadržaj, tu novu kvalitetu, a da ne naruši prirodne postavke svakog pojedinca, i da ne dopusti da se prirodno u čovjeku podredi zajedničkom i društvenom, jer bi na taj način izostala i želja i potreba za sudjelovanjem unutar zajednice i društva. Na takav način bi izostali kohezivni elementi postojećih zajednica, pa i države kao najorganiziranijeg oblika društvenosti do sada.

Unatoč uočenoj suprotstavljenosti, kroz rad filozofa koji su je naglasili, provlači se i jedna univerzalna, zajednička nit: to je pitanje rađa li se pravo u čovjeku kao biću njegovim samim postojanjem ili njegovim postojanjem u društvenom biću (koje je tada predstavljao polis).

Problem istraživanja ovog rada se u vremenskom smislu odnosi na začetke pravne znanosti, odnosno na onaj period razvoja ljudske svijesti kada običajna pravila postaju pravna pravila, na period u kojem snaga, moć i volja pojedinca stoje kao pandan moći, snazi i volji bogova, ali je to još uvijek period kada društvena svijest i osjećaj zajedništva ne proizlaze kroz usvojena pravila društvenog ponašanja, već kroz mit. Drugim riječima, u svakoj društvenoj zajednici dolazi do neminovnih promjena. Neke se ogledaju u razvoju same svijesti, ili u društvenom samorazvoju, a neke su uzrokovane odnosima s drugim zajednicama, pa i onda kada ti odnosi poprime oblik ratnog sukoba.

Ovaj rad će predočiti elemente kroz koje se uočava veza između filozofije sofista u onim dijelovima koji se dotiču pravne znanosti i reakcije na njihovu filozofiju koja u Platonovom radu kroz djelo *Zakoni* doseže kulminaciju. Također će se radom pokazati kako elementi prirodnog i društvenog nisu toliko suprotni jedan drugome kako se to u filozofskim i pravnim tumačenjima nakon sofista često znalo govoriti. Kroz odnos Platona i sofista vidjet će se suprotstavljanje mita logosu.

1.1.1. OBRAZLOŽENJE TEME

Poput filozofije koja samu sebe svodi na početak tražeći odgovor na pitanje o bitku (ili bolje rečeno o istini), tako i pravna znanost istražuje svoje korijene postavljajući pitanje otkuda pravo. Je li izvor prava u čovjeku ili mu se temelji nalaze negdje izvan, ili su ti temelji možda rezultat ljudske interaktivnosti, odnosno društvenosti? I može li se zamisliti situacija u kojoj bi na cijelom svijetu postojao samo jedan čovjek, i da nema nikakvu potrebu za iskazivanjem ili ostvarenjem bilo kakvog prava?

Nameće se odgovor kako pravo nužno proizlazi iz društvenih odnosa, jer je logično da čovjeku koji je sam pravo nije ni potrebno. Ovime se otvara drugo pitanje, kako to da pojedinac sam ne sadrži, odnosno nema pravo, a ima ga kada nije sam? Dolazi se do zaključka da pravo nije u čovjeku kao samom (nedruštvenom), nego da se pravo pojavi tek kada on postane društven, odnosno kada prestane biti sam. Pogrešno bi se dalje zaključilo da pravo leži isključivo u društvenosti, kao da društvenost ne čine upravo ljudi, i to oni pojedinačni. Pravi odgovor bi bio da pravo leži u svakom pojedincu, pa makar on bio i sam na ovom svijetu, ali se to pravo neće izroditi, neće se eksponirati i neće se ostvariti dok pojedinac ne stupi u bilo kakve odnose s drugim pojedincem ili grupom.

Zbog toga se može kazati da je stupanje u društveni odnos onaj okidač koji pravo izrodi i donese na svijet, i jednako u svakom pojedincu raste onako kako raste pojedinac, umno i fizički.

Društvene znanosti nisu uvijek na jednak način tretirale svoj sadržaj, nekada se on smatrao takvim bez dubljeg analiziranja suštine, kao i pojmova kroz koje se suština i sadržaj ostvaruju. Jednostavnije rečeno, nešto je tu postojalo i prije nego što je ljudska svijest tog sadržaja i postala svjesna. Ljudsko mišljenje ponudilo je i mogućnost da sadržaj postoji tek onda kada postoji medij u kojem se sadržaj prepozna kao takav, a taj medij bi bio ljudski um (logos).

Već i u ovim jednostavnim navodima vidljivo je da se na postojanje nekih stvari gledalo kao na danost, reklo bi se od boga ili drugog adekvatnog bića, a da čovjek samo ima sposobnost spoznaje tako uspostavljenih odnosa, ali ne i moć njihovog kreiranja. Nije, zato, ništa čudno smatrajući sebe dijelom prirode, s tom prirodom vršiti usporedbe i uočiti odstupanja, kakva su uočena u sferi društvenih odnosa, za razliku od savršeno uređene prirode čiji vrhunac stari Grci vide u kozmosu.

Kako onda protumačiti da čovjek ima pravo kazniti drugog čovjeka, ako su u usporedbi s prirodom jednaki, pa je temeljem toga i njihovo ponašanje prirodno? Ako u početku ne postoji pravo sa zakonima, onda se kažnjavanje nalazi u domeni pojedinca. Opravdanje se jedino može naći kao uzor u vidu bogova koji su jedini sposobni napraviti red, onakav kakav je na noćnom nebu (gdje je bogovima i mjesto).

Sofisti, na primjer, ističu mogućnost da čovjek stekne i opravda autoritet na temelju kojeg smatra da ima pravo kazniti drugog čovjeka. Iz istog razloga čovjek teži i stvaranju višeg reda u međusobnim odnosima, teži ka vrlo jasnoj izvjesnosti u budućnosti, i osjećaju sigurnosti kroz okvire države kao najvišeg oblika pojavnosti u kojem se zakon (nomos) za sada uspio ostvariti. Platon, smatrajući čovjeka nesavršenim bićem, traži izlaz u višoj instanci, u čistoći ideje koja polaže pravo na to da se urazumije, da se utisne u čovjeka. Time je čovjeku predodređena pasivna uloga u tom odnosu.

1.1.2. SVRHA I CILJ RADA

Neka pitanja koja danas postavljaju razne znanosti imaju jasne filozofske implikacije, bez obzira na to što se u načelu radi o politici, sociologiji, pravu i sličnim znanostima. Otuda će i ovaj rad počesto biti na granici, ili čak dublje zadirati u filozofiju u pokušaju dopiranja ka onome što čini samu suštinu, iako pledira baviti se pravom. Jednako

tako će doticati sociologiju u predstavljanju društvenih elemenata, kao i povijest, bez koje sam rad ne bi bio moguć. Sve navedeno upravo govori o interdisciplinarnosti kao krajnjoj svrsi ovog rada, te o njegovoj mogućoj praktičnoj primjeni.

Cilj istraživanja doktorskog rada je pokazati da se kroz povijesni razvoj čovjeka ono prirodno u njemu nije izgubilo, nije nestalo niti je nadvladano, nego je doživjelo metamorfozu, jedan dijalektički proces transformacije u viši stupanj ili u novi stadij, te da u suvremenom dobu neminovne društvenosti ljudskog bića omogućava primjenu pravde i pravednosti.

1.1.3. PREDMET ISTRAŽIVANJA U RADU

Tema ovog rada je utjecaj filozofije sofista na filozofiju Platona, ali gledano iz pravnog aspekta, odnosno iz kuta koji u pravnoj povijesti govori o utemeljenju prirodnog prava. Iz teme i prethodno opisanog problema doktorskog rada proizlazi predmet istraživanja, a to je:

- Stav prema prirodi, kozmosu, društvenosti i religiji u antičkom društvu iz kojeg se treba promatrati nadovezivanje djelovanja Sokrata, Platona i Aristotela na rad sofista,
- Pojedinačan i zajednički doprinos filozofa sofista u definiranju pravnih pojmova i kategorija, kao i reakcije filozofa Platona,
- Potreba da se o ljudskom društvu govori na razini kreiranja države sa svim njenim sastavnim elementima, s akcentom na uređenju međusobnih odnosa u okviru pravne znanosti.

Kada Grci prihvate činjenicu da u svom ljudskom obliku na ovom svijetu igraju važnu ulogu, jednako važnu ili čak i važniju od uloge bogova, nastaje značajna promjena koja ih tjera da pravila koja uređuju njihove odnose počnu donositi sami i prilagođavati ih promjenama do kojih dolazi u svijetu. U stvari, sofisti i Platon tu promjenu ne vide na isti način. Platon smatra da promatrajući promjenu unatrag možemo doći do same ideje koja ju je uzrokovala, te da je jedino na takav način moguće ispravno pristupiti pojmovima istine, dobra, pravde, odnosno pristupiti pravu. Sofiste optužuje da ih zanima isključivo praktična primjena tih pojmova u životu, bez potrebe razumijevanja njihovog sadržaja. Zato Platon u *Fedonu* objašnjava da postoji nešto isto u svemu, nešto što je izvor i idejama i osjetilnom.⁶

---

⁶ Barbarić, D., POLITIKA PLATONOVIIH ZAKONA, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, TIZ Zrinski, Zagreb, 1986., str. 27.

Unatoč činjenici da *Zakoni* više govore o čisto praktičnim elementima životnog okvira, ne smije se zaboraviti da ovo djelo predstavlja odraz teorijskog pristupa jednom problemu. U načelu se radi o normativnom okviru svakodnevnog političkog, ekonomskog i svakog drugog života jedne društvene zajednice i njenih članova.

1.2. Glavne i pomoćne radne hipoteze

1.2.1. GLAVNE RADNE HIPOTEZE I ARGUMENTI

U radu se polazi od slijedećih glavnih radnih hipoteza:

GLAVNA RADNA HIPOTEZA I.

Filozofi sofisti stavljanjem akcenta na prirodno u čovjeku uspostavljaju, bolje reći otkrivaju već postojeću prirodnu nejednakost između ljudi, što u antičkoj demokratskoj ateni predstavlja ideju koja djeluje razarajuće na teško uspostavljene društvene odnose političke jednakosti i slobode. Platon u *ZAKONIMA* nudi mogućnost uspostave društvene zajednice na drugačijim temeljima, on polazi od čiste ideje, a prirodno u čovjeku je samo pretpostavka da se ta ideja prihvati i razumije kao nešto što objektivno postoji. Kroz *ZAKONE* je Platon pokušao nešto od rada sofista inkorporirati u svoj posljednji tekst.

Argument koji podupire ovu glavnu radnu hipotezu je slijedeći: značajna je razlika koja je uočljiva između ostalih Platonovih radova i njegovog nedovršenog djela *Zakoni*, odnosno mogućnost da se u ovom djelu pročita ponešto od njihovog, za pravnu znanost značajnog rada. Jasno je da, ovisno o razumijevanju onoga što Platon podrazumijeva pod 'idejom' u smislu pravne znanosti, proizlazi odnos prema sofistima ili kao suprotstavljenost, ili kao nadogradnja i usavršavanje onoga što su sofisti promovirali.

GLAVNA RADNA HIPOTEZA II.

Društveni instituti posredno proizlaze iz svakodnevne životne ljudske prakse, odnosno iz života samog. Tako stupanje u društvene odnose za posljedicu ima razvoj društva od početnih ka suvremenim modelima, što u konačnici omogućava da se

lingvističkom analizom ustanovi sadržaj i izvorni smisao međuljudskih odnosa, a posebno onih koje obuhvaća pravna znanost.

Sofisti raspravljaju o pitanjima kao što su vjerodostojnost spoznaje, pojam i koncept istine, ovisnost moralne norme, ljudska priroda, te o pitanjima odnosa jezika prema stvarnosti. Govor proizlazi iz stvarnosti i njen je prirodni odraz u formi jezika, a u pretvaranju u pismo ta prirodna stvarnost dolazi u svoj drugačiji pojavni oblik.

Argument koji podupire ovu glavnu radnu hipotezu je slijedeći: pretpostavka bilo kakvoj lingvističkoj analizi je postojanje pisma u nekoj zajednici, ili barem njene govorne tradicije. Otuda je izniman značaj suodnošenja sofista i Platona po pitanju obrazovanja kao zaloga za buduće generacije. Analizom nazivlja kojega je čovjek kroz povijest govora pridružio određenim stvarima i pojavama istražuje se na specifičan način veza čovjeka i prirode. Uopćeno govoreći, istraživanje razvoja ljudskog govora i govorene riječi pokazuje na stvaranje govora takvim putem kojim je sadržaj stvari ili pojave 'ogrnut' zvukom. Ljudski glas je s vremenom bivao stvarima i pojavama pridružen na specifičan način, zbog čega je sadržaj stvari i pojave iz sebe prešao u zvuk, u glasovnu izvedbu, tako da se različitost glasovnih mogućnosti stalno približavala različitosti stvari i pojava, te je na kraju sve što čovjeka okružuje i s čim se susreće imalo svoj glasovni sklop. Zanimljivost ovog djela, osim u naglašavanju tijeka razvoja određenih pojmova, više leži u akcentiranju činjenice da je čovjek glasovnim sklopom, odnosno riječima, uspio opisati i stvari koje nisu materijalno prirodne, koje nisu pojave, već su rezultat ljudske apstrakcije.

Brojni autori definiraju sadržaj i značenje Platonovog djela kao jasno suprotstavljanje sofističkim pozicijama. Platonovo inzistiranje na 'ideji' često se olako uzima kao takvo, bez definiranja polaznih kriterija: čini li ljudski um pretpostavku za 'ideju' kroz koju se ta 'ideja' može ostvariti i opredmetiti (pa tako i na način društveno uređenih odnosa), ili njegova 'ideja' egzistira neovisno o ljudskom umu. Iz ovakve pretpostavke prethodno su sofisti osporavali opću mogućnost ostvarenja spoznaje, pa tako i spoznaje, odnosno raspoznavanja dobra i zla, slobode i neslobode, pravde i nepravde.

GLAVNA RADNA HIPOTEZA III

Mogu li Platonovi zakoni, utemeljeni na bogovima i namijenjeni Ateni, sankcionirati svaku nepravdu, ili samo onu koja je društveno predodređena da bude

sankcionirana, i koji bi kriterij bio primijenjen za prvu i za drugu varijantu, jer je za nekog pravda ono što drugom može djelovati kao nepravda.

Argument koji podupire ovu glavnu radnu hipotezu je slijedeći: sva prirodna bića imaju isti prirodan cilj koji određuje kakvo je djelovanje dobro za njih. Kod čovjeka je razum taj koji po prirodi određuje šta je dobro i pravilno za čovjeka, a problem nastaje zbog kolizije koja ponekad nastaje jer razum treba odlučiti i odrediti šta je za čovjeka dobro i pravilno po društvenosti. Razlika između Platona i sofista je znatno više u poziciji čovjeka prema stvaranju prava, nego prema tumačenju i primjeni prava.

Sofističko pitanje istine dovodi u sumnju temeljnu pretpostavku prema kojoj pravo teži k tome da bude pravedno, jer kriterij za pravednost ne može biti utemeljen, niti uspostavljen u odnosu na nešto izvan pojedinca. Iz ovoga slijedi da će pravo biti pravedno ako se ljudi o tome slože i dogovore (ili ih neko u to uvjeri), a čovjekova društvenost nekada pojedincu odgovara i koristi, a nekada ne.

Da bi se o prirodnom pravu uopće moglo govoriti bilo je potrebno da društvena zajednica dosegne prilično visok stupanj svog razvoja. Dileme o prirodnom pravu kod antičkih barbara uopće nisu postojale, pa ni u većini grčkih polisa, već im je rodno mjesto Atena.⁷

1.2.2. POMOĆNE RADNE HIPOTEZE

Pomoćna hipoteza I. - Suštinska poteškoća je prirodnog prava pokušaj shvaćanja pojma vječnosti i savršenstva, jer su to epiteti tog prava, a bez filozofije nije moguće proniknuti u dubinu ovog problema.

Pomoćna hipoteza II. - Grčka filozofija postavlja pitanje na koji način možemo međusobne odnose urediti po uzoru na kozmos, koji predstavlja oličenje uređenosti, i kao takav jeste mjesto za bogove. U tom smislu Platon stavlja naglasak na 'zakon' (kod sofista to je 'nomos') želeći time istaknuti potrebu za jednim višim redom, čak na razini kozmičkog, a koji treba uspostaviti u društvu.

Pomoćna hipoteza III. - Utjecaj naglašavanja sofističke ideje prirodnog prava se može iščitati kroz uspostavljenju razliku između Platonove Države i Zakona, koji su znatno manje utopističkog karaktera.

---

⁷ Pitagorejci su čak kažnjavali one koji su profanirali znanje, koji su svima otkrivali tajne znanja – onaj koji to čini, taj podriva grupa, savez i njihovu moć.

Pomoćna hipoteza IV. - Potreba za svladavanjem prepreka kroz život neke zajednice i kreiranjem načina izvedbe rješenja iziskuje sudjelovanje svih članova te zajednice, što se može smatrati životnim uvjetom koji prisiljava članove zajednice da nadvladaju prirodne različitosti. Uspostavljeni društveni cilj objedinjuje zajednicu, pa se ona u ostvarenju i dosezanju tog cilja može osjećati entitetom, jedinstvenim tijelom, organizmom gotovo jednakim nekom živom organizmu.

Pomoćna hipoteza V. - Država (polis) je Platonu nešto izuzetno značajno, pa kao takva u svome temelju ne može imati običnog čovjeka s manama i vrlinama, odnosno kvalitetama koje nisu nikakva konstanta. Osim toga čovjek je i smrtno biće, pa je nedostojan biti stupom države. Ovo je Platonu bila najveća prepreka u sagledavanju države onakve kakva ona stvarno jeste.

Pomoćna hipoteza VI. - Grčka filozofija nije postavljala pitanja poput onog jesmo li sami u kozmosu, nego na koji način možemo međusobne odnose urediti po uzoru na kozmos, koji predstavlja oličenje uređenosti, i kao takav jeste mjesto za bogove. U tom smislu sofisti stavljaju naglasak na nomos želeći time istaknuti potrebu za jednim višim redom, čak na razini kozmičkog, a koji treba uspostaviti u društvu. Nomos postavljen na prethodno spomenut način iskazuje potrebu za više uređenosti, za više reda, a više reda teži ka više pravednosti, koju danas garantira jedino država. Na ovu ideju se nastavlja Platonova filozofija.

Pomoćna hipoteza VII. - Priroda kao takva i priroda čovjeka se moraju odvojeno promatrati, jer se one jedino u čovjeku sukobljavaju, odnosno čovjek je sukobljen sam u sebi. Platon u Zakonima nastoji nadići ovu sukobljenost.

1.3. Metode primijenjene u istraživanju

Realizacija istraživanja uvjetovana je i određena samim tipom traženih odgovora na hipotetički postavljena pitanja, što, kao i uvijek, stvara problem odabira važnih i manje važnih podataka.

Provedeno eksplorativno istraživanje je bilo nužan način primjene metodologije usporedo s generiranjem hipoteza i određivanjem postavki i pravaca budućih sveobuhvatnih istraživanja. Ovo je potrebno naglasiti jer se eksplorativnost u pristupu u jednom dijelu suprotstavlja krutoj i formalnoj shemi koju zahtijeva ovakva vrsta znanstvenog rada. Primjena eksplorativnog pristupa omogućila je ponudu nekoliko različitih rješenja prema zadanim problemima iz hipoteza. Također su primijenjene i

određene metode iz korpusa logičkih metoda. Ujedno, usvojena je i primijenjena opća podjela na glavne i pomoćne primijenjene metode.

Osim eksplorativnog modela pristupa, u radu je primijenjen i deskriptivni (opisni), kauzalni (uzročni), te konkluzivni (zaključni) model pristupa.

Istraživanje je imalo dva ključna segmenta. Jedan segment istraživanja obuhvatilo je prikupljanje, sistematiziranje i analiziranje podataka dostupnih u literaturi, a drugi njihovo međusobno kompariranje i davanje izvornog komentara prema indikatorima temeljem ranijih istraživanja drugih autora, odnosno sekundarnih podataka.

Kako bi se uspostavio odnos između stavova sofista i Platonovih ideja prilikom izrade ovog rada korištene su metode analize i sinteze, a za uspoređivanje mišljenja i sadržaja termina i pojmova deskriptivna i komparativna metoda.

Povijesnom metodom je izložen kratki pregled stanja koje je prethodilo pojavi sofista i Platona, ali i dinamika u promjenama koje su evidentne u razvoju ljudskog mišljenja. Posebno je vidljiva promjenljivost etičkih kriterija primjenjivih u životnoj praksi toga doba.

Primjenom lingvističke metode iznesen je ubrzani tijek semantičkog i lingvističkog razvoja značajnih pravnih pojmova i izraza koji su svojim sadržajem i značenjem uputili u vezu između prirode i društva, što je posebno važno imajući u vidu povijesni otklon.

Zbog činjenice da sofisti ne iznose vlastita mišljenja, već da u njihovo ime govori Platon, bilo je potrebno koristiti metodu projekcije i metodu stvaranja modela u nedostatku odgovarajućeg izvornog materijala.

Radi uvida u Platonov pristup prema odnosu viših i nižih normi ovisno o autoritetu koji stoji iza njih, odnosno radi mogućnosti da on iz nižih normi pojašnjava one više, primijenjena je dogmatska metoda.

1.4. Struktura rada

U radu se polazi od spomenutih glavnih radnih hipoteza koje ukratko dovode u odnos pravnu filozofiju sofista s Platonovim pogledom na svijet u okviru stvarnog ljudskog života i politike. Kroz lingvistiku i semantiku se nastoji doći do izvornog sadržaja i značenja pravnih pojmova iz kojih treba prikazati odnos sofista i Platona prema prirodi.

U radu se polazi od spomenutih glavnih radnih hipoteza koje ukratko dovode u odnos pravnu filozofiju sofista s Platonovim pogledom na svijet u okviru stvarnog ljudskog

života i politike. Kroz lingvistiku i semantiku se nastoji doći do izvornog sadržaja i značenja pravnih pojmova iz kojih treba prikazati odnos sofista i Platona prema prirodi

Uz postavljene glavne hipoteze navedeni su i argumenti koji ih podupiru, te je navedeno i nekoliko pomoćnih radnih hipoteza koje će olakšati pristup temi ovog rada.

Da bi se hipoteze rada što jasnije i znanstveno utemeljeno obrazložile i dokazale, u radu se pojavljuje sedam glavnih dijelova: na početku magistarskog rada daje se Sažetak (Summary) ukupnog doktorskog rada.

U prvom dijelu koji nosi naslov UVOD izneseni su problem istraživanja kroz obrazloženje teme rada, svrhe i cilja rada, predmeta istraživanja u radu, te su navedene i argumentirane glavne i pomoćne radne hipoteze oko kojih je cijeli rad koncipiran. Na kraju ovog dijela rada naveden je znanstveni metodološki okvir primijenjen u radu.

Drugi dio rada predstavlja POVIJESNI PREGLED koji donosi povijesne pretpostavke što su prethodile naglom razvoju filozofije, politike i prava, te stvorile kulturološki i umni okvir za takav uzlet.

Treći dio rada pod nazivom SOFISTI – OPĆA POZICIJA pristupa sofistima kao filozofskom pokretu i iznošenju glavnih crta njihove pravne filozofije utemeljene na antitezi *fizis-nomos* koja je prethodila Platonovom interesu za pravne probleme.

U četvrtom dijelu rada se ukratko uspostavlja opća pozicija Platona kao filozofa, ali i Platona kao povijesne osobe. Taj dio rada je naslovljen PLATON I PRAVNA FILOZOFIJA. U njemu se donosi opća napomena o *Zakonima*, posljednjem Platonovom djelu. U daljoj razradi ovog dijela rada ulazi se u njegov odnos prema sofistima, te se u izdvojenim podnaslovima donosi pozicija prava u Platonovoj filozofiji, te uloga prirode u Platonovom odnosu spram prava kao znanosti.

Peti dio rada naslovljen kao PLATONOV ČOVJEK ZAKONA U VREMENU daje odraz filozofskog pristupa postavci čovjeka u vremenu, te analizira neophodnost apstrakcije kao bitno ljudskog obilježja koja ga usmjerava ka uspostavi i razvoju prava i pravne znanosti, ističući prirodni element kao izrazito značajan.

Šestim dijelom rada učinjeno je ZAKLJUČNO RAZMATRANJE gdje je još jednom ukratko naglašen i dodatno pojašnjen rezultat istraživanja koji je proizišao iz postavljenih hipoteza. U ovom dijelu se ističe i moguća praktična primjena ostvarenih rješenja.

Sedmi dio rada je LITERATURA, gdje su abecednim redom pobrojani svi materijali korišteni pri izradi ovog rada, uz nekolicinu onih koji nisu izravno citirani prilikom izrade samog rada.